

DIMITROVA, Slaveia: Slovaškata literatura meždu dvete svetovni vojni: krizi i polemiki. Sofia: Universitetsko izdatelstvo Sv. Kliment Ochridski, 2026. 256 s.

Juliana Beňová

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2026.73.3.9>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2764-2375>

Open Access: licensed under Creative Commons Attribution 4.0 (CC-BY 4.0)

S kúmanie slovenskej literatúry v bulharskom akademickom prostredí predstavuje osobitnú a zároveň relatívne úzko profilovanú oblasť slavistického bádania. Napriek tomu, že slovenská literatúra nepatrí v Bulharsku k dominantným predmetom literárnovedného záujmu, v posledných desaťročiach možno pozorovať jej vedeckú reflexiu, predovšetkým v prostredí univerzitnej slavistiky, kde vznikajú syntetické práce zamerané na dejiny literatúry a kultúrne dejiny Slovenska. Počiatočné impulzy komparatívne orientovanej literárnej histórie sa viažu na dielo Ivana Pavlova *Zapiski po slovaška literatura* (Poznámky k slovenskej literatúre, 1995), predstavujúce jeden z prvých systematickejších pokusov o uchopenie dejín slovenskej literatúry v bulharskej akademickej sfére. Práca má prevažne synteticko-historický charakter a hoci zostáva v rovine historicko-deskriptívneho prehľadu, vytvára už základný referenčný rámec, z ktorého sa neskôr rozvíja bulharská literárna slovakistika ako špecializovaná disciplína. Na túto tradíciu nadväzuje a zároveň ju výrazne rozvíja Valeria Todorova, ktorá v monografiách *Slovaškijat romantizm – modernost i tradicija* (Slovenský romantizmus – modernosť a tradícia, 2015), *V omagjosanijat krag na slovaškata katoličeska moderna* (V začarovanom kruhu slovenskej katolíckej moderny, 2023) a *Slovaškijat realizm* (Slovenský realizmus, 2024) etablovala bulharskú literárnu slovakistiku ako systema-

ticky koncipovanú interpretačnú disciplínu. Jej model je založený na princípe historickej kontinuity literárneho vývinu, estetickej typológie a dôraze na formovanie národnej identity v stredoeurópskom kontexte, pričom dlhodobu sleduje dejinné i poetologické transformácie slovenskej literatúry od romantizmu po modernu. V interpretácii jednotlivých diel sa V. Todorova sústreďuje predovšetkým na prepojenie historickej kontinuity, esteticko-ideologického vývinu a procesov konštituovania národnej literatúry, jazyka a kultúrnej identity, ktoré konzistentne číta v širšom stredoeurópskom komparatívnom kontexte. Tematické i metodologické pole bulharskej literárnej slovakistiky ďalej rozvíja literárna vedkyňa Slaveia Dimitrova, smerujúca svoju výskumnú líniu k literárnej moderne, avantgarde a ideologickým konfliktom v literárnom prostredí prvej polovice 20. storočia.

S. Dimitrova pôsobí na Fakulte slovan-ských filológií Sofijskej univerzity sv. Klimenta Ochridského, kde sa venuje dejinám slovan-ských literatúr, predovšetkým českej a slovenskej. Profiluje sa na problematiku literárnej moderny, národnej identity, kultúrneho nacionalizmu a vzťahu literatúry a ideológie v stredoeurópskom priestore. Osobitnú pozornosť venuje recepcii avantgardných smerov v slovenskej literatúre, otázkam intelektuálnych konfliktov v literárnom poli, ako aj problematike prekladovej recepcie. V štúdii *Dva začiatky*.

328 *Slovenský surrealizmus a jeho európsky kontext* (2025) analyzuje špecifiká slovenského surrealizmu v komparácii s českým a európskym avantgardným prostredím, pričom zdôrazňuje jeho asynchrónny vývin a špecifické adaptačné mechanizmy. Zároveň skúma aj otázky slavizmu, národnej idey a kultúrnej identity v stredo-európskom kontexte, čo dokumentuje štúdia *Slavizmus a národná idea v literatúre obrodzenia. Dynamika vzťahov medzi Čechmi a Slovákmi* (2022). Vyvrcholením jej doterajšieho slovakistického výskumu je monografia *Slovaškata literatura medzi dvete svetovni vojni: krizi i polemiki* (Slovenská literatúra medzi dvoma svetovými vojnami: krízy a polemiky), ktorá prináša rozsiahlu literárnohistorickú a interpretačnú sondu do jedného z najdynamickejších období slovenského literárneho vývinu.

Medzivojnovú slovenskú literatúru definuje S. Dimitrova ako priestor intenzívnych estetických, ideologických a generačných polemík, v ktorom sa formovali základné podoby slovenskej moderny. Vychádza z presvedčenia, že dané literárnohistorické obdobie nemožno adekvátne opísať ako lineárnu postupnosť literárnych smerov či generačných prúdov. Naopak, chápe ho ako dynamické pole polemík, v ktorom sa stretávajú rôzne koncepcie literárnej modernity, národnej identity a kultúrnej orientácie. Už samotný názov monografie signalizuje dvojité interpretačné rámc: na jednej strane ide o obdobie poznačené rôznymi typmi kríz – politických, spoločenských i estetických –, na druhej strane o epochu, ktorú v rámci literárneho života identifikujú intenzívne polemiky. Literárny život medzivojnového obdobia je v Dimitrovej interpretácii definovaný predovšetkým konfliktmi medzi tradíciou a modernizmom, nacionalizmom a internacionalizmom či medzi realistickými a avantgardnými poetikami.

Kompozične je monografia premyslene vystavaná do piatich tematických celkov – kapitol, ktoré systematicky mapujú literárne procesy medzivojnového obdobia a sledujú rôzne aspekty literárneho a kultúrneho diania. Každá kapitola obsahuje aj podkapitoly zamerané na

špecifické vrstvy literárneho procesu medzivojnového Slovenska. Úvodná kapitola *Slovenská kultúra medzi dvoma svetovými vojnami. Udalosti, inštitúcie, osobnosti* rekonštruje kultúrno-historické pozadie literárneho vývinu, proces budovania kultúrnych inštitúcií, formovanie nového kultúrneho priestoru a intenzívne hľadanie národnej identity v rámci spoločného československého štátu. Autorka tu stručne, no presne načrtáva proces konštituovania slovenských kultúrnych inštitúcií po roku 1918 a upozorňuje na špecifické postavenie slovenskej kultúry v rámci nového štátneho útvaru. Za jeden z určujúcich faktorov medzivojnového obdobia považuje potrebu formulovať osobitnú kultúrnu identitu v situácii intenzívnej modernizácie i konfrontácie s českým prostredím. Táto situácia podľa nej podmieňuje silný publicistický a ideologický charakter literárnych diskusií dvadsiatych rokov 20. storočia a zároveň vysvetľuje mimoriadnu citlivosť slovenskej literatúry na otázky tradície, národnej reprezentácie a kultúrnej legitimity. Presvedčivo ukazuje, že slovenské medzivojnové literárne prostredie nemožno chápať ako homogénny a lineárne sa vyvíjajúci celok, ale skôr ako priestor intenzívnych sporov o funkciu literatúry, o vzťah medzi národným a medzinárodným, tradíciou a avantgardou, estetikou a ideológiou. Úvodná kapitola plní dôležitú orientačnú funkciu, predovšetkým vzhľadom na predpokladaného bulharského recipienta, ktorý dobre nepozná slovenský kultúrny kontext. Druhá kapitola nazvaná *Umelecké smery a autorské poetiky v slovenskej medzivojnovnej literatúre* predstavuje syntetický prehľad dominantných poetických a prozaických smerov medzivojnového obdobia. Autorka analyzuje vitalizmus, proletársku poéziu, poetizmus, nadrealizmus, expresionizmus, naturizmus, „básnikov sujetu“ a katolícku modernu, pričom zdôrazňuje ich špecifické postavenie v slovenskom kultúrnom kontexte. Významným interpretačným momentom je upozornenie na eklektickosť a vzájomné prelínanie jednotlivých smerov, čo S. Dimitrova chápe ako jeden zo základných znakov slovenskej medzivojnovnej moderny.

Kľúčové miesto v monografii zaujíma tretia kapitola *Polemika ako spôsob konania. Národná tradícia verus internacionalizmus*. Literárnu polemiku interpretuje nielen ako estetický spor, ale ako základný mechanizmus kultúrnej sebadefinície slovenskej literatúry. Podrobne rekonštruje konflikty medzi tradicionalistami a predstaviteľmi avantgardných a internacionalistických tendencií, pričom osobitne analyzuje otázku tradície, funkcie literatúry a vzťahu medzi národným a moderným princípom. Autorka presvedčivo ukazuje, že napriek ideologickým rozdielom obe skupiny spájala spoločná predstava literatúry ako nástroja spoločenského pôsobenia.

Mimoriadne podnetná je štvrtá kapitola s príznačným názvom *(Ne)realizovaná nadrealita*, venovaná slovenskému surrealizmu. S. Dimitrova odmieta zjednodušené interpretácie slovenského nadrealizmu ako oneskorenej imitácie českého surrealizmu a upozorňuje na jeho osobitý vývinový model. Problematicuje ustálené interpretácie slovenského surrealizmu ako sekundárneho a oneskoreného importu a zdôrazňuje jeho špecifickú vývinovú logiku. Dôležitým aspektom analýzy je sledovanie vzťahu medzi domácou tradíciou a avantgardnou estetikou, ako aj interpretácia kolektívnych generačných gest surrealistickej skupiny. Surrealizmus vykladá ako symptomatický priestor „chaosu moderny“, čo síce poskytuje silnú syntetickú metaforu, no zároveň do istej miery redukuje vnútornú pluralitu konkrétnych poetických realizácií. Zdôrazňuje, že slovenský surrealizmus vznikol primárne prostredníctvom literárnej praxe a až následne získaval teoretické ukotvenie. V tejto súvislosti celkom presne formuluje paradox slovenskej situácie, keď sa nadrealizmus najprv realizuje ako tvorivá prax a až následne sa konceptualizuje teoreticky, pričom teoretická konceptualizácia hnutia prebiehala v rámci operačných kritických žánrov, a nie vo forme programového textu. Toto tvrdenie jej umožňuje redefinovať samotný spôsob, akým sa avantgardné hnutia v slovenskej literatúre konštituovali. Surrealizmus tak nechápe ako homogénny estetický program, ale ako dyna-

mický proces, ktorý sa formoval v napätí medzi individuálnou tvorbou a generačnými kolektívnymi gestami. Osobitne prínosné je zdôraznenie prepojenia surrealizmu s domácou tradíciou, čím S. Dimitrova narušá binárny model centrum – periféria a nahrádza ho modelom hybridnej modernity, v ktorom sa avantgarda formuje v interakcii domáceho a európskeho kontextu. Tento moment možno považovať za jednu z dôležitých interpretačných téz monografie, pretože zásadne relativizuje predstavu o slovenskom surrealizme ako o „oneskorenom importovanom -izme“. S. Dimitrova ho interpretuje ako autonómne formovaný jav, ktorý síce vstupuje do dialógu s európskou avantgardou, no zároveň si zachováva špecifickú väzbu na domácu literárnu tradíciu. Ukazuje, že slovenský nadrealizmus nemožno interpretovať iba prostredníctvom modelu „oneskoreného prevzatia“ zahraničných impulzov, je potrebné vnímať ho ako výsledok špecifickej kultúrnej situácie, v ktorej sa avantgardné tendencie stretávali s potrebou národnej legitimizácie literatúry. Z metodologického hľadiska ide o inovatívnu časť monografie, hoci niektoré tvrdenia ostávajú na úrovni syntéz bez detailnej textovej verifikácie, čo by si vyžadovalo hlbšiu mikroanalýzu konkrétnych diel.

Posledná kapitola *Teritóriá prózy* sa sústreďuje na problematiku naturizmu, otázku plagiátorstva a poetiku takzvaných „básnikov sujetu“. Polemiky v oblasti prózy S. Dimitrova interpretuje ako prejav širších diskusií o funkcii literatúry, autentickejši tvorby a hraniciach umeleckej adaptácie zahraničných vzorov. Konštatuje, že spor o naturizmus nebol len estetickou diskusiou, ale aj redefiníciou hraníc originality v slovenskej próze. Tento prístup umožňuje chápať literárnu kritiku ako nástroj regulácie literárnej moderny a nie iba ako hodnotiaci diskurz. Ukazuje, že polemiky okolo naturizmu a „básnikov sujetu“ súviseli s hlbšími zmenami literárneho systému a s postupným prechodom k novým ideologickým paradigmám. S. Dimitrova zároveň upozorňuje, že konflikty v oblasti prózy nedosahovali intenzitu básnických polemík, čo vysvetľuje silnejším po-

330 stavením realistickej tradície i pretrvávajúcim chápaním prózy ako nositeľky národno-reprezentačných funkcií. Mimoriadne zaujímavá je časť venovaná obvineniam Jozefa Felixa z plagiatorstva voči Dobroslavovi Chrobákovi, ktoré sa týkali otázky, kde sa končí tvorivé preberanie cudzích literárnych modelov a kde sa už začína plagiatorstvo. Tento konflikt nie je v monografii prezentovaný ako izolovaný osobný spor, ale širšie, ako prejav neistoty slovenskej medzivojnovej prózy vo vzťahu k zahraničným modelom a vlastnej estetikej legitimitate. V tejto súvislosti konštatuje, že jedným z kľúčových problémov slovenskej medzivojnovej prózy bola „imitácia cudzieho“ a otázka vzťahu medzi domácou tradíciou a importovanými modernistickými postupmi. Problematika hranice medzi tvorivou apropriáciou a plagiatorstvom sa v jej interpretácii stáva symptomatickou pre literatúru periférneho typu, ktorej modernizačné procesy boli nevyhnutne späté s intenzívnym preberaním cudzích podnetov. Z kontextu je zrejmé, že autorku nezaujíma iba samotný „prípád“, ale predovšetkým mechanizmus fungovania literatúry, ktorá svoju modernizáciu uskutočňuje intenzívnym kontaktom so zahraničnými vzormi. Kladie otázku, kde je hranica, za ktorou sa tvorivá asimilácia cudzích modelov, potenciálne produktívna pre slovenské prostredie, mení na plagiatorstvo. To je jadro celej polemiky. S. Dimitrova zároveň upozorňuje na absenciu objektívnej stabilnej kritickej platformy a na silne personalizovaný charakter sporov v slovenskej próze, ktoré sa – na rozdiel od básnických polemík – odohrávali skôr ako súkromné konflikty než programové generačné diskusie estetických problémov. Kým básnické avantgardy vstupovali do otvorených generačných a ideologických sporov, próza zostávala pevnejšie viazaná na realistickú tradíciu a národno-reprezentačné funkcie. V tejto súvislosti treba pripomenúť, že v priblížení prozaických polemík ukázala S. Dimitrova schopnosť prepájať textovú analýzu so širším kultúrnym a historickým rámcom.

Publikácia *Slovenská literatúra medzi dvoma svetovými vojnami: krízy a polemiky* nadvä-

zuje na súčasné trendy literárnohistorického výskumu, ktoré sa neusilujú iba o chronologický opis literárnych smerov, ale predovšetkým o rekonštrukciu intelektuálnych a kultúrnych konfliktov formujúcich literárne vedomie epochy. Z metodologického aspektu je kniha ukotvená v širšom rámci historicko-kultúrnej slavistiky, pričom kombinuje literárnohistorický prístup s prvkami diskurzívnej analýzy a komparatívnej interpretácie stredoeurópskeho literárneho priestoru. Autorka sa nesústreďuje výlučne na imanentný vývin literárnych textov, ale literatúru chápe ako súčasť širšieho kultúrno-politického a ideologického systému, v ktorom literárne polemiky plnia funkciu nástroja kultúrnej sebaidentifikácie. Aj vďaka tomu viaceré interpretácie presahujú rámec tradičných dejín literatúry a ponúkajú ucelený obraz slovenskej medzivojnovej kultúry ako priestoru plurality poetík, ideí a estetických stratégií. Z hľadiska literárnovednej metodológie tak môžeme oceniť najmä úsilie S. Dimitrovej prekročiť jednoduché modely recepčnej závislosti a nahradiť ich komplexnejšou dynamickou koncepciou literárneho vývinu. Silnou stránkou jej prístupu je dôraz na interakciu medzi textovou praxou, generačnými stratégiami a kritickou reflexiou. Na druhej strane niektoré formulácie zostávajú skôr deskriptívne než analyticky rozpracované. Limitne pôsobia miestami vysoká miera generalizácie a relatívne slabšia prítomnosť mikroanalytickej textovej interpretácie. Literárne texty zastúpené v práci skôr dokladajú a ilustrujú širšie ideové konflikty, než by boli predmetom autonómnej poetologickej analýzy. Nie všetky interpretačné tvrdenia sú rovnako empiricky verifikované na úrovni konkrétnej textovej analýzy, čo do istej miery oslabuje analytickú presnosť niektorých záverov. Napriek tomu však ide o metodologicky podnetnú a interpretačne ambicióznú monografiu, ktorá výrazne rozširuje možnosti výskumu slovenskej literatúry v medzinárodnom slavistickom kontexte a posúva bulharskú slovackistiku od kompilatívneho modelu k analyticky orientovanému literárnovednému diskurzu.

Monografia bulharskej slavistiky S. Dimitrovej predstavuje v kontexte súčasnej zahraničnej slovistiky mimoriadne cieľavedomý a zároveň metodologicky premyslený pokus o reinterpretáciu slovenskej medzivojnovnej literatúry prostredníctvom sporov, polemík a krízových momentov, ktoré formovali jej estetické, ideové i inštitucionálne smerovanie. Už názov knihy signalizuje posun od tradične koncipovaných syntetických dejín literatúry k dynamickému modelu literárneho poľa, v ktorom sa estetické programy, generačné konflikty, ideologické orientácie a predstavy o národnej kultúre utvárajú predovšetkým v procese konfrontácie. S. Dimitrova pritom neponúka len prehľad jednotlivých smerov a autorov, ale usiluje sa rekonštruovať spôsob, akým slovenská medzivojnovná literatúra premýšľala sama o sebe, o svojom mieste v európskom kontexte, o vlastnej modernosti. Autorka sa vyhýba tradične koncipovanému modelu literárnych dejín založenému na postupnom radení autorských osobností, prúdov a smerov, ale sleduje dynamiku konfliktov, prostredníctvom ktorých sa slovenská literatúra medzivojnovného obdobia usilovala definovať vlastnú identitu, vzťah k európskej modernite i miesto v rámci česko-slovenského kultúrneho priestoru. Dimitrovej analýzy sú založené na dôkladnej znalosti slovenskej medzivojnovnej kritiky, publicistiky a literárnohistorického materiálu a rovnako aj poznania súčasného domáceho literárnovedného skúmania, pričom jej ambíciou nebolo len sumarizovať známe fakty, ale rekonštruovať mechanizmy fungovania literárneho poľa v období intenzívnych spoločenských a kultúrnych pre-

mien. Dôsledne sa vyhýba teleologickému modelu literárnych dejín a namiesto lineárneho vývinu zdôrazňuje diskontinuitu, asynchrónnosť a vnútornú rozpornosť medzivojnovného literárneho procesu. Slovenská literatúra sa v jej interpretácii nejaví ako „oneskorená“ verzia západoeurópskej moderny, ale ako osobitný kultúrny priestor formovaný napätím medzi modernizačnými impulzmi a národno-emanipačnými funkciami literatúry. Práve tento aspekt patrí k najproduktívnejším momentom celej publikácie.

Monografia S. Dimitrovej je významným príspevkom k výskumu slovenskej medzivojnovnej literatúry i k súčasnej zahraničnej slovastike. Jej prínos spočíva v schopnosti pozeráť sa na známy materiál zvonka, bez záťaže domácich interpretačných stereotypov, a zároveň s mimoriadnou znalosťou slovenského kultúrneho a vedecko-výskumného kontextu. Slovenskú literatúru autorka dokázala zasadiť do širšieho stredoeurópskeho rámca a zároveň rešpektovala jej špecifickú historickú skúsenosť. Práca nepôsobí ako kompendium hotových literárnohistorických faktov, ale ako premyslená reflexia kultúry nachádzajúcej sa v ustavičnom procese sebadefinovania. Zvolenou optikou otvára priestor pre nové uvažovanie o slovenskej medzivojnovnej literatúre ako o kultúre formovanej permanentným sporom o vlastnú podobu, funkciu a identitu. Aj preto možno knihu S. Dimitrovej *Slovenská literatúra medzi dvoma svetovými vojnami: krízy a polemiky* považovať za jednu z najpodnetnejších zahraničných interpretácií slovenskej medzivojnovnej literatúry za ostatné roky.

Mgr. Juliana Beňová, PhD.

Sofia University St. Kliment Ohridski

Faculty of Slavic Studies

Department of Slavic Literatures

Tsar Osvoboditel 15 Blvd.

1504 Sofia

Bulgaria

E-mail: benyova@slav.uni-sofia.bg